

2

ירושלים כמוקד עליה לרגל

ירושלים שלי

תכנית לכבוד שנת ירושלים

בארי BE'ERI

מכון שאלום הרטמן
SHALOM HARTMAN INSTITUTE

עלייה לרגל

1. כמה פעמים מופיע הביטוי "בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר" בקטע שקראתם? מה משמעות הביטוי?
2. מדוע לדעתכם נדרשו בני ישראל לעלות לרגל בפסח, שבועות וסוכות, במקום לציין את החגים במקום מגוריהם? בססו תשובתכם על הפסוקים שקראתם.
3. כיצד לדעתכם הרגישו העולים לרגל בתקופת המקרא? אילו חוויות ותחושות עשויות היו ללוות את העלייה לרגל לבית המקדש בירושלים?

יש הרבה סיבות לבקר בירושלים. היא העיר הגדולה בארץ. היא עיר הבירה של ישראל ובה נמצאים מוסדות השלטון החשובים ביותר: הכנסת, משרדי ממשלה רבים ובית המשפט העליון. בירושלים ישנם אתרי תרבות ומורשת חשובים, ובראשם הכותל המערבי והעיר העתיקה, וניתן למצוא בה גם נופים מרהיבים, מוזיאונים גדולים, מפעלי תעשייה ועוד.

גם בעבר הייתה ירושלים מוקד משיכה ליהודים, בעיקר מסיבות דתיות ולאומיות. כיום, הדרך לירושלים איננה נמשכת זמן רב, ובדרך כלל אינה כרוכה בסכנות או קשיים מיוחדים. אולם בעבר, יהודים ששמו פעמיהם לירושלים לעיתים נדרשו להתמודד עם אתגרים לא-פשוטים, או לוותר לשם כך על חיים של נוחות ורווחה. בפרק זה נקרא כמה סיפורים של יהודים שעלו לירושלים, בתקופות שונות בהיסטוריה של עם ישראל, ונשאל: מה הביא אותם לצאת לדרך? עם אילו קשיים ואתגרים נאצלו להתמודד במהלך המסע? וכיצד הרגישו כאשר הגיעו ליעדם?

שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה: תקופת המקרא

כיום אנו נוהגים לציין את שלושת הרגלים - פסח, שבועות וסוכות - בדרכים שונות. בפסח, למשל, עורכים מרבית היהודים בישראל סעודת ליל סדר חגיגית בביתם, וקוראים בהגדה של פסח. בחג השבועות נוהגים בני הקיבוצים לערוך טקס ביכורים מיוחד, לקראת עונת הקיץ. בסוכות בונים יהודים רבים סוכה, שבה מארחים בני משפחה וחברים, ועורכים את סעודות החג. בנוסף, כל החגים הם הזדמנות לצאת לטיול בטבע, ולבקר באתרי תיירות ותרבות שונים ברחבי הארץ. בתקופת המקרא, לעומת זאת, נערכו מרבית החגיגות לציין שלושת הרגלים בבית המקדש, בעיר ירושלים.

קראו את הקטע שלפניכם, המתאר את מצוות העלייה לרגל שקיימו היהודים בזמן שביית המקדש היה קיים, והשיבו לשאלות שמופיעות לאחר מכן:

שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב... וְזָבַחְתָּ פֶסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשִׁכַן שְׁמוֹ. לֹא תֹאכַל עֲלָיו חֵמֶץ שְׂבַעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצֹּאת לֶחֶם עֲנִי... לֹא תֹאכַל לְזֶבַח אֶת הַפֶּסַח בְּאֶחָד שְׂעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁכַן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח...

וְעָשִׂיתָ חֵג שְׂבַעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ... וְשִׂמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתְּךָ וּבְנֶךָ וּבְתִיבְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֲלֵמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁכַן שְׁמוֹ שָׁם...

חֵג הַסֹּכֹת תַעֲשֶׂה לָךְ שְׂבַעַת יָמִים בְּאֶסְפָּף מִגְרֹנְךָ וּמִיִּקְבְּךָ... שְׂבַעַת יָמִים תַּחַג לַה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'...

שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוֹרְךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּחַג הַמִּצֹּאת וּבְחַג הַשְּׂבַעוֹת וּבְחַג הַסֹּכֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי ה' רִיקָם.

דברים, פרק טז, פסוקים א-טז

כאז כן עתה: מימין, תיאור עולי רגל ב'קארדו' המסחרי של ירושלים. שימו לב לילדה המתקשרת עם בן גילה מהיום (ציור קיר במרכז דוידסון) משמאל, ילדים משחזרים את חיי היומיום בקארדו.

מקלט ממהומות החיים

בתקופת בית המקדש השני חיו יהודים רבים בקהילות יהודיות מחוץ לגבולות ארץ ישראל. פילון האלכסנדרוני, שהיה מחשובי היהודים באלכסנדריה שבמצרים במאה הראשונה לספירה, תיאר את העלייה לרגל כך:

אלפי אנשים מאלפי ערים, אלה דרך היבשה ואלה דרך הים, ממזרח וממערב, מצפון ומדרום, מגיעים בכל חג אל בית המקדש כאל מקלט משותף, אל נמל מוגן מפני סערות החיים ומהומותיהם, ומבקשים למצוא בו את השקט, להיפטר מן הדאגות, אשר עולן העיק עליהם משחר ילדותם, לפוש קימעא ולבלות זמנם בחדווה ובגיל. הלב מלא תקוות טובות הם עושים את החופשה החיונית הזאת בקדושה ובמתן כבוד לאל: הם גם קושרים קשרי ידידות עם אנשים שלא הכירום עד כה, ובמיזוג הלבבות על זבח ונסך הם מוצאים את ההוכחה הניצחות לאחדות הדעות.

מתוך: על החוקים לפרטיהם (תרגום מיוונית: ס' דניאל-נטף), חלק א, סעיפים 66-70

דרך עולי הרגל בכניסה לירושלים מדרום אל העופל וכניסה להר הבית דרך שערי חולדה - המחשה על תצלום מודל ירושלים במוזיאון ישראל.

הר הבית

העופל

דרך עולי הרגל

בריכת השילוח

פילון האלכסנדרוני (20 לפסה"נ עד 50 לספירה) (לספירה)

נודע גם בשמו היהודי: ידידיה. פילון היה פילוסוף יהודי הלניסטי שחי באלכסנדריה שבמצרים. הוא הרבה לעסוק באפולוהטיקה [דברי סנהוריה והגנה] של הדת היהודית, והצגתה כתואמת לעקרונות הפילוסופיה היוונית. פילון כתב ביוונית רוב חיבוריו אבדו. ספריו ששרדו עוסקים ברובם בפרשנות התורה. על שמו נקרא כיום המושב כפר ידידיה

1. מה היו התחושות שליון את העולים לרגל בתקופה של פילון האלכסנדרוני?
2. השוו בין התיאור של פילון לבין התיאור המקראי. מהו המכנה המשותף לשני המקורות, ומה מוסיף פילון על גבי המתואר במקרא?
3. האם הרגשתם פעם תחושות דומות לאלו המתוארות על ידי פילון? מתי?

טקס הבאת הביכורים

אחד הטקסים המעניינים והמרגשים ביותר שנערכו בבית המקדש בתקופת המקרא הוא טקס הביכורים. במהלך הטקס הביאו חקלאים את הפירות הראשונים שליקטו לבית המקדש. במסגרת התפילה המיוחדת שנאמרה בטקס הביכורים, סיפרו היהודים את ההיסטוריה הלאומית עד להיותם בני חורין על אדמתם, והודו לאלוהים על כל הטוב שניתן להם.

וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וּירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּשְׂמַתָּ בַטֶּנָּא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן... וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנָּא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוּ לְפָנַי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ. וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִי וַיֵּרַד מִצְרַיִם וַיִּגְרֶם שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שֵׁם לְגֹוִי גָדוֹל עֶצוֹם וְרָב. וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. וּנְצַעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמָלְנוּ וְאֶת לַחֲצֹנוּ. וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמֶרְאָ גָדֹל וּבְכַתּוּבֹת וּבְמִפְתָּיִם. וַיְבָאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבְשָׁ. וְעַתָּה הִנֵּה הֵבִיתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה' וְהִנְחֹתוּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ. וּשְׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֹתָהּ וְהִלּוּי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ.

דברים כו, א-יא

חה זיכרון הבכורים

עם ראשית ההתיישבות החדשה בארץ ישראל נהגו תושבי היישובים החקלאיים ברחבי הארץ - בני המושבים, הקיבוצים והכפרים - לערוך טקסי הבאת ביכורים, שבהם חגגו גם את סוף עונת הקציר. ברוח התיאורים שקראתם זה עתה, מהמקרא ומהמשנה, תרמו החקלאים את ביכורי אדמתם לקרן הקיימת, בטקס חגיגי ומרשים המלווה בשירים וריקודים. לפניכם תיאור של טקס מעין זה, שחגגו תלמידי בית הספר החקלאי 'מקווה ישראל', באסרו-חה שבועות:

בצורה יותר חגיגית מעלים את הבכורים תלמידי בית הספר החקלאי מקווה-ישראל שעל-יד תל-אביב. שנה שנה, באסרו-חה של שבועות, יתאספו תושבי תל-אביב לראות במחזה המרהיב של הבאת בכורים ממקווה-ישראל. עשרות עשרות של "פרחי איכרים" [איכרים צעירים] נכנסים העיר כשהם לבושים ירק וענודים שְׂבֹלִים, וממלאים את חוצות העיר בריח השדה אשר ברכם אלוהים. אחד התלמידים מוליך שור שקרניו מצופות 'זהב' וזר קלוע מענפי זית עוטף את צוארו. לפניו הולכת תזמורת התלמידים ומכה בתוף ובחלילים, ואחרי - קרון גדול מקושט בענפים רתום לצמד בקר שעטרות זית לראשיהם, ובקרון - מכל פרי האדמה ויבול הכרם והגן. מלאך על-ידי קהל רב מתנהלת הכבודה עד הגיעה אל בית-הכנסת הגדול. הבאים זקני העדה יוצאים לקראתם ושואלים בשלומם. אחד הזקנים מטפס ועולה על הקרון ומכריז על מכירה פומבית של הבכורים, הקהל קונה ומשלם בעין יפה, והכסף נמסר לאולת הארץ על-ידי ה"קרן הקיימת".

ספר המועדים, כרך ג, עמ' 207-208

כאז כן עתה - טקס עלייה לכותל בליווי שופר וכליזמרים ובשיחזור הלבוש.

ילדים בטכס הבאת ביכורים

בספר דברים מתואר טקס הבאת הביכורים לבית המקדש כמעמד מרגש ומיוחד. ככל שאנו יודעים היום, השמחה שחשו היהודים בעת העתיקה עם הבאת הביכורים הייתה גדולה. המשנה מתארת גם את המסע לירושלים ואת ההגעה אליה כהלוכה מרשימה, שמלוותה בנגינה, שירה ועיטורים. כאשר התקרבו העיר ירושלים, המשנה מספרת כיצד יצאה לעבר כל תהלוכה כזו משלחת מתוך העיר, ובראשה אדם ממעמד גבוה, בהתאם לחשיבות המשלחת, כדי לקבל את פניהם.

הַקְרוֹבִים [לירושלים] **מְבִיאִים תְּאֲנִים וְעֲנָבִים.**
הַרְחוֹקִים [מירושלים] **מְבִיאִין גְּרוֹגְרוֹת** [תאנים יבשות] **וְצִמּוֹקִים.**
וְהַשּׁוֹר הוֹלֵךְ עִמָּהֶן,
וְקִרְנֵיו מְצַפּוֹת זָהָב, וְעֵטְרָה שֶׁל זֵית בְּרֹאשׁוֹ.
וְהַחֲלִיל [מִיַּן תּוֹף] מְכָה לְפָנֵיהֶם,
עַד שֶׁמִּגִּיעֵין קְרוֹב לִירוּשָׁלַיִם.
הִגִּיעוּ קְרוֹב לִירוּשָׁלַיִם,
שָׁלְחוּ לְפָנֵיהֶם [אנשי התהלוכה לאנשי ירושלים], וְעֵטְרוּ [קִישְׁטוּ] אֶת
בְּכוֹרֵיהֶם.
הַפְּחוֹת וְהַסִּגְנִים וְהַגְזָבְרִים [מנהיגי הכוהנים והעיר] יוֹצְאִין לְקִרְאָתָם.
לְפִי כְבוֹד הַנִּכְנָסִים הָיוּ יוֹצְאִין.
כָּל בְּעָלֵי אֲמֻנֹת שְׁבִירוּשָׁלַיִם
עוֹמְדִים בְּפָנֵיהֶם וְשׂוֹאֵלִים בְּשִׁלּוֹמָם:
"אֲחִינוּ אֲנָשֵׁי מְקוֹם פְּלוֹנִי,
בְּאֵתָם בְּשִׁלּוֹם!"

משנה, מסכת ביכורים, פרק ג, משנה ג

1. אילו פירות הביאו הקרובים ואילו פירות הביאו הרחוקים? ממה נובע הבדל זה?
2. מה תפקידם של השור ושל גגן החליל בתהלוכה?
3. כיצד התכוננו מביאי הביכורים לקראת הכניסה לירושלים?
4. תארו בלשונכם את קבלת הפנים שמביאי הביכורים זכו לה בכניסתם לירושלים.
5. השוו את תיאור טקס הבאת הביכורים לתיאורו של פילון. האם דברי פילון משקפים את תיאור העלייה לרגל שבמשנה? הסבירו.

"לבי במזרח ואנכי בסוף מערב": ימי הביניים

לאורך מאות השנים האחרונות סבלו יהודים ברחבי העולם לא-אחת מרדיפות, גזירות ופרעות. באופן כללי ניתן לומר כי מעמדם של היהודים היה נמוך בדרך כלל, והם לא תמיד נהנו מאותן זכויות שהיו מנת חלקם של שכניהם הלא-יהודים. אך מדי פעם, חיו קהילות יהודיות מסוימות בתנאים יוצאי דופן, שאיפשרו להן לפרוח ולשגשג. "תור הזהב" הוא כינויה של תקופה מופלאה ומיוחדת במינה בהיסטוריה של עם ישראל, בסוף האלף הראשון ותחילת האלף השני לספירה. בשנים אלה, באזור ספרד, נהנו היהודים מעצמאות כלכלית-חברתית ומפריחה תרבותית, ורבים מהם הגיעו להישגים כבירים כמדענים, רופאים, הוגים, מדינאים, משוררים, מצביאים ועוד. קראו את הסיפור על אודות רבי יהודה הלוי, שחי בתקופת "תור הזהב" בספרד, והשיבו לשאלות שמופיעות לאחר מכן.

רבי יהודה הלוי (בקיצור: ריה"ל), נולד בעיר טונדלה שבספרד לפני כאלף שנה למשפחה אמידה, ורכש השכלה רחבה בתורה, במדע ובהגות. כבר בצעירותו נודע ריה"ל בכישרונו הרב, וכשבגר פנה למגוון עיסוקים, ובהם רשם הישגים יוצאי דופן. ריה"ל היה רופא ידוע, אחד ממנהיגי הקהילה היהודית בעירו, משורר דגול, והוגה דעות שאחד מחיבוריו - "הכוזרי" - נחשב ליצירת מופת עד ימינו. שירתו המקורית והמופלאה של ריה"ל עסקה במגוון רחב של נושאים דתיים וחילוניים, ודרכה ניתן להתרשם מדמותו הצבעונית ומהייחוד של "תור הזהב". בשירה החילונית שלו, הרבה ריה"ל בשבח האהבה, החברות, התשוקה והנאות החיים. תפקידיו ויצירותיו מעידים על כך שחי חיי מותרות, ובוודאי שלא סבל בשל היותו יהודי בסביבה נוכרית. ואולם, אף שנהנה ממעמד חברתי וכלכלי גבוה, היה לו רצון עז לעזוב את ספרד ולחיות בארץ ישראל. ריה"ל היה כרוך בויתור על חיי הרווחה שאליהם הורגל בספרד, לטובת מעבר לירושלים, שהייתה חרבה ושוממה:

**לְבִי בַּמִּזְרָח וְאַנְכִי בְּסוֹף מַעֲרָב
יִקַּל כְּעֵינֵי עֶזְבֵּי כָּל טוֹב סִפְרָד, כְּמוֹ
יִקַּר כְּעֵינֵי רְאוֹת עִפְרוֹת דְּבִיר נַחֲרָב!**

בשיר אחר שכתב הדגיש ריה"ל את העדיפות שייחס לארץ ישראל על פני כל ארץ אחרת, בלי קשר לתנאים השוררים בה, או למחיר שיידרש לשלם תמורת המעבר אליה:

"טוב יום על אדמת אל / מאלף באדמת זר" (מתוך הפיוט: אליף אלכה).

למעלה: פסל ריה"ל. בחצר זיכרון ספרד, מוזיאון ראלי, קיסריה

בתמונה: פתקים בכותל - בקשות, כמיה וגעגועים

1. מה היו עיסוקיו העיקריים של ריה"ל לפי המקור שקראתם? אילו תכונות נדרשות לאדם שעוסק בתחומים רבים כל כך במקביל?
2. ריה"ל אמנם חי בתנאים של שגשוג ועושר תרבותי וחומרי, אך החליט לעזוב את הכול ולעלות לארץ ישראל, שהייתה שוממה ומוזנחת. מה לדעתכם הביא אותו לקבל החלטה מפתיעה כל כך?
3. אילו ידע כיצד ייגמר המסע שלו לירושלים לפני שיצא לדרך, האם לדעתכם היה ריה"ל יוצא למסע בכל זאת? הסבירו תשובתכם.
4. האם יש משהו שהייתם מוכנים לצאת למסע ארוך ומפרך בעבורו, תוך ויתור על חיים של נוחות, עצמאות ועושר?

בסופו של דבר, בגיל 65, החליט ריה"ל להגשים את חלומו ועזב את ספרד כדי לעלות לישראל. המסע הימי במאה ה-12 היה כרוך בסכנות מרובות: ספינות המפרש הקטנות היו רעועות, התנאים בספינה היו קשים, ולספינות ארבו שודדי ים. תחילה, נסע ריה"ל לאלכסנדריה שבמצרים, שם שהה כשמונה חודשים, ובסופם עלה על ספינה שיעדה היה נמל יפו. מיפו פנה ריה"ל לחלק האחרון והמרגש ביותר במסעו הארוך, לעבר עיר הקודש.

כשהגיע ריה"ל לירושלים ראה לפניו עיר קטנה ועלובה, נטולת יופי, ללא גינות ירק ומבנים מפוארים. ירושלים הייתה עיר של מצורעים, עניים ומסכנים, והייתה מלאה שרידים ועיי חרבות. איש אינו יודע מה בדיוק אירע עם הגעתו של ריה"ל לעיר שעליה חלם משך שנים כה רבות, או כיצד הוא הרגיש. האם המציאות של העיר המוזנחת והעזובה - שהייתה כה שונה מהחזיון שדמיין ותיאר בשיריו - מילאה אותו בתחושה של אכזבה? האם התחרט על הבחירה לעזוב את ספרד? או לחלופין - האם ריה"ל הרגיש את קדושתה של העיר ירושלים למרות הכול? האם שמח על כך שסופסוף הצליח לספק את רצונו העז ביותר? האגדה מספרת כי כשהתקרב ר' יהודה הלוי אל הר הבית, שהיה עטור עכשיו מסגד וסביבותיו זבל וצחנה, החל למלמל את מילות השיר "צִיּוֹן הָלָא תִשָּׁאֵלִי". לפתע, הגיח מאחורי ריה"ל פרש ערבי, תקף אותו והרגו. כך הפך יומו הראשון של ריה"ל בירושלים, ליומו האחרון עלי אדמות.

ירושלים בשלהי המאה ה-19 מימין: הכניסה לשער יפו, אנה ריכרד ברוסטר למעלה: כיפת הסלע, מבט מהר המוריה, דייוויד רוברטס

"עוד מעט, עוד קצת"

בשנות השמונים והתשעים של המאה ה-20 עלו לישראל אלפי יהודים מאתיופיה, במבצעים סודיים ומורכבים שנקראו "מבצע משה" ו"מבצע שלמה". במבצעים הללו היו מעורבים בין היתר גם שליחי המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים, ולוחמים ביחידות מיוחדות של צה"ל, שסייעו לעולים והבריחו אותם לישראל בדרכים שונות. אך כדי להגיע לציון, נאלצו יהודים רבים לצאת למסעות רגליים ממושכים במדבר הלוהט. במהלך המסעות שררו תנאים פיזיים קשים ביותר, ויהודים רבים נספו בדרכם. אולם מרבית היהודים לא ויתרו, למרות הקושי הגדול, והצליחו להגשים את חלום השיבה לירושלים, שעליו חלמו משך אלפי שנות גלות. השיר שלפניכם מתאר את קשיי המסע ואת כמיהתם העזה של יהודי אתיופיה לירושלים. האזינו לשיר והשיבו לשאלות הבאות:

עולים מאתיופיה יורדים ממוטוס תובלה מדגם הרקולס של חיל האוויר הישראלי, 25 במאי 1991

המסע לארץ ישראל

מילים: חיים אידיסי
לחן: שלמה גרוניך

הִירַח מְשָׁגִיחַ מְעַל,
עַל גְּבֵי שָׁק הָאֶכֶל הַדֵּל,
הַמְדַבֵּר מִתַּחְתֵּי, אֵין סוֹפוֹ לְפָנֵים
וְאִמִּי מִבְּטִיחָה לְאִחֵי הַקֶּטְנִים:

עוֹד מְעַט, עוֹד קָצֵת,
לְהָרִים רִגְלִים,
מֵאֲמָץ אַחֲרוֹן לְפָנֵי יְרוּשָׁלַיִם.

אוֹר יְרֵחַ, הַחֲזֵק מְעַמָּד,
שָׁק הָאֶכֶל שְׁלֵנוּ אֲבָד,
הַמְדַבֵּר לֹא נִגְמַר, יְלָלוֹת שֶׁל תַּנִּים
וְאִמִּי מִרְגִיעָה אֶת אִחֵי הַקֶּטְנִים:

עוֹד מְעַט, עוֹד קָצֵת,
בְּקֻרֹב נִגְאָל,
לֹא נִפְסִיק לְלַכֵּת לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל.

וּבִלְיָה תִקְפוּ שׁוֹדָדִים
בְּסַפְיָנוּ, גַּם בְּחֻרְבַּת חֲדָה,
בְּמִדְבָּר דָּם אִמִּי, הִירַח עֲדֵי
וְאִנִּי מִבְּטִיחָה לְאִחֵי הַקֶּטְנִים:

עוֹד מְעַט, עוֹד קָצֵת,
תִּגְשֶׁם הַחֲלוּם,
עוֹד מְעַט נִגִיעַ לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל.

בִּירַח דְמוּתָהּ שֶׁל אִמִּי
מִבִּיטָה בִּי; אִמָּא, אֵל תַּעֲלָמִי;
לוֹ הִיְתָה לְצַדִּי, הִיא הִיְתָה יְכוּלָה
לְשַׁכְנַע אוֹתָם שְׂאֵנֵי יְהוּדִים.

עוֹד מְעַט, עוֹד קָצֵת,
בְּקֻרֹב נִגְאָל,
לֹא נִפְסִיק לְלַכֵּת לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל.

עוֹד מְעַט, עוֹד קָצֵת,
לְהָרִים עֵינַיִם,
מֵאֲמָץ אַחֲרוֹן לְפָנֵי יְרוּשָׁלַיִם.

1. אילו קשיים שהתעוררו במהלך המסע לארץ ישראל מוזכרים בשיר?
2. מה הניע את ההולכים? כיצד הצליחו להתמודד עם הקשיים?
3. איזו אווירה שררה בקרב ההולכים בזמן המסע, לפי המתואר בשיר? צטטו את המשפט המתאים.
4. בדומה לריה"ל, גם יהודי אתיופיה שהגיעו לישראל הופתעו לעיתים מהפער בין ארץ הקודש שדמינו לפני היציאה מארץ מוצאם לבין החיים והמציאות הממשיים בישראל. עם אילו קשיי קליטה לדעתכם נדרשו להתמודד עולי אתיופיה אחרי שהגיעו לארץ?

מבצע משה (1984) ומבצע שלמה (1991) - עליית יהודי אתיופיה

ב-1984 החל 'מבצע משה' לחילוץ המוני של יהודי אתיופיה. במשך כמה חודשים עלו לישראל כ-8,000 יהודים בדרכי יבשה, אוויר יום, דרך סודן ודרך אירופה. המבצע הופסק בעקבות הדלפתו לעיתונות, והחשש של נשיא סודן מתגובת העולם הערבי. הפסקת המבצע השאירה אחריה משפחות קרועות, שכן לא כל בני המשפחה הספיקו לעלות לארץ ונותרו באתיופיה. ב-1991, לאחר חילופי שלטון באתיופיה, הסכים הממשל החדש, תמורת כופר של 40 מיליון דולר, לאפשר את העלאת שארית יהודי אתיופיה. כך, ב'מבצע שלמה', שארך פחות מ-4 שעות הועלו כ-14,000 איש. בסך הכול הגיעו לארץ יותר מ-35,000 יהודים מאתיופיה.

משימת סיכום: פרויקט מעגל הדרך

חלק א: לפניכם סקירה של פרויקט ייחודי, שמבקש לשחזר ולחדש את העלייה לרגל לירושלים, כפי שחוו אותה היהודים בתקופת המקרא.

1. קראו את התיאור המפורט, וסמנו את כל התחנות שבהן חולפים ה"עולים לרגל". לאחר מכן סמנו את מיקום התחנות על גבי המפה שמופיעה בהמשך.
2. שרטטו את מסלול העלייה לרגל. (מומלץ להיעזר בתוכנות מיפוי כמו google maps או waze).

פרויקט "מעגל הדרך" מאגד סביבו קבוצת אנשים שמנסה לחדש את המנהג הקדום של העלייה לרגל לירושלים במלוא מובן המילה: מסע של 90 קילומטר בהליכה רגלית, רכיבה על סוסים וחמורים, דרך שבילי עפר, גבעות, כפרים, שרידי מבנים עתיקים, שיחי זעתר וטעם של פעם.

ביום האחרון של שנת 2000 נראו בכניסה לירושלים חמור לבן אחד וכ-50 צועדים בלבוש ססגוני. הצועדים רקדו ושרו לצלילי חליל וכלי מיתר... כמה צועדים פשוט שטיחים ארוגים מסביב למדורה הגדולה, בעוד שאחרים התקינו מטבח שדה והכינו אוכל. אחרים השתרעו על הקרקע, שוחחו, ניגנו או ציירו. בתום שני ימי ההתארגנות, יצאה התהלוכה לדרך. הצועדים פנו לעבר בית ענבה, התחנה הבאה במסע... בהפסקות, ישובים על שרידי מבנים עתיקים או בצל עצי זית, חילקו חרובים ותמרים. גם הנמרצים שבחבורה נרגעו עם הכניסה לקצב ההליכה, ונתנו לצעידיה ולנוף לפעול את פעולתם...

כל יום במסע שונה מקודמו: הנוף משתנה כשהשפלה הולכת וגובהת, וגם הנוף האנושי מתחלף כאשר אחדים מהצועדים פורשים ואחרים באים תחתם... קול המואזין ליווה את הנכנסים לכפר, ואנשי המקום בירכו אותם. שביל משובש מפריד בין הטרסות המעובדות לבתי הכפר. כמה ילדים וכלבים רצו בשמחה אחר ההולכים, עד לשיחי הצבר התוחמים את הכפר...

הצועדים ייכנסו לירושלים דרך עין כרם, ומשם ימשיכו לארמון הנציב, המשקיף על העיר העתיקה. מזווית דרומית זו תועדה ירושלים רבות במהלך ההיסטוריה על ידי ציירים, צלמים וכותבי רשימות, שהגיעו אליה ברגל, בכרכרות או באוטובוסים ממוזגים. מארמון הנציב נשקפת גם דרך האבות המגיעה מבאר שבע, שבה, מספר הפולקלור המקומי, הלך אברהם בדרכו לעקוד את בנו יצחק על הר המוריה, הוא הר הבית. בצאתם מעמק המצלבה, קיבלה את פניהם של עולי הרגל הסופרת מיכל גוברין, בשם תושבי שכונת רחביה. העולים המשיכו בדרכם, כשהם חוצים את רחביה וצועדים ליד בית החולים הישן למצורעים, עד שהגיעו, מעט לפני השקיעה, לגיא בן-הינום. למרגלות העיר העתיקה הם התיישבו במעגל ונפרדו זה מזה לשלום. אחד מחברי הקבוצה סיכם: "דרך עולי הרגל לירושלים תהיה מסלול מרגש ומלא תוכן, הטובל בחלקת ארץ שתחזירו לימי עלומיה, נקייה ממפגעים נופיים וקורנת ערכי אדם וטבע. דרך עולי הרגל תחבר מערב ומזרח, ים והר, עבר ועתיד, חול וקודש".

סיגל גבע, מסע אחר: <http://www.masa.co.il/article/173/%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%A9%D7%AA>

חלק ב: הציעו מסלול חלופי משלכם לעלייה מודרנית לירושלים. הציעו 4-5 תחנות שבהן תעצרו בדרך לירושלים, ועוד כמה תחנות חשובות בתוך העיר, שלא הייתם רוצים לפספס. השוו את המסלול שלכם למסלולים שהציעו חבריכם לכיתה, ובדקו האם יש תחנות שכולכם מסכימים עליהן?